

MED BOURDIEU I EMPIRIEN
– OG MED FOUCAULT I HÆLENE
- EKSEMPLER PÅ PRAKTISK EMPIRISK ARBEJDE

ÅRSSKRIFT FOR HEXIS • FORUM FOR SAMFUNDSVIDENSKABELIG FORSKNING

RED. JENS ARNHOLTZ HANSEN OG PETER KOUDAHL

FORLAGET HEXIS

MED BOURDIEU I EMPIRIEN – OG MED FOUCAULT I HÆLENE

- EKSEMPLER PÅ PRAKTISK EMPIRISK ARBEJDE

ÅRSSKRIFT FOR HEXIS • FORUM FOR SAMFUNDSVIDENSKABELIG FORSKNING

2007 red. Jens Arnholtz Hansen og Peter Koudahl

og Forlaget Hexis

i

samarbejde med

Forlaget PUC, CVU Midt-Vest

1. udgave, 1. oplag

Bogen er sat med Garamond & Myriad Pro og trykt hos

Printed in Denmark 2007

ISBN 978-87-992050-0-4

Forlaget Hexis

<http://www.hexis.dk>

Indhold

Med Bourdieu i Empirien – og med Foucault i hælene - eksempler på praktisk empirisk arbejde Red. Jens Arnholtz Hansen og Peter Koudahl	5
Hvordan kan det være at...? Om videnskab, refleksivitet og anvendt fornuft* Af Staf Callewaert	9
Fordelinger og fordoblinger – et studie i kønskonstruktioner og social læring i pædagoguddannelsen Af Peter Møller Pedersen	17
Rekruttering og reproduktion – Om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen* Af Søren Gytz Olesen,	29
Studiekulturer og sociale baggrunde på lange videregående uddannelser Af Jens Peter Thomsen, Peter Engelbrekt Petersen og Thomas Lejre	43
Findes den gode erhvervsuddannelse? Af Peter Koudahl	55
En skitsering af genesen af det retlige felt i Danmark: Et studie af Stat, ret og jurister Af Ole Hammerslev	69
Om feltanalytiske interview i analyser af aktivering Af Jens Arnholz Hansen	79
Sociale handlinger og rituelle handlinger Af Kate Østergaard	91
Klinisk kontrolleret forsøg som styrende for en onkologisk medicinsk habitus* Af Stinne Glasdam	107
Forandring og træghed i den sygeplejefaglige diskurs” eller ”At arbejde med Foucault som analytisk inspirator Af Kirsten Beedholm	119
Sundhedspleje og ”særlige indsatser for svagt stillede børn og unge” – myte eller virkelighed?*	
Af Inga Axelsen	129

Med Bourdieu i Empirien – og med Foucault i hælene

– eksempler på praktisk empirisk arbejde

Red. Jens Arnholtz Hansen og Peter Koudahl

I denne bog præsenteres resultaterne af dele af Foreningen Hexis' aktiviteter. Bogens artikler er alle skrevet på baggrund af oplæg, der er blevet afholdt i foreningens regi. For alle oplæg, og derfor også for bogens artikler på nær en enkelt, gælder det, at de bygger på større empiriske arbejder, der har været grundlag for ph.d.- eller specialeafhandlinger. Bogen bringer med andre ord en række eksempler på, hvordan det har været muligt at gennemføre forskningsprojektet i praksis, med inspiration hos Pierre Bourdieu. Et enkelt af bogens bidrag har haft Michel Foucault, som sin hovedinspiration.

Foreningen Hexis – Forum for samfundsvidenskabelig forskning (www.hexis.dk) blev stiftet i år 2000. Stifterne havde dengang tilknytning til det såkaldte "Bourdieu-netværk", der gennem årene var blevet etableret på Københavns Universitet Amager, Institut for Pædagogik, med Staf Callewaert (nu professor emeritus) som energisk og dedikeret indpisker. Baggrunden for stiftelsen af Hexis var dels et ønske om at sikre et samlet miljø, der kunne "være en kritisk og konstruktiv videreførelse af Bourdieus tænkemåde med særligt henblik på empirisk forskning i samfundsmæssige praksisformer", som det hedder i foreningens vedtægter. Dels et ønske om, at udbrede kendskabet til Bourdieus arbejder, samt at inddrage en stor mangfoldighed af faggrupper i empiriske arbejder, der hos Bourdieu selv har spredt sig ud over en mængde forskellige artede samfundsmæssige praksisformer. Ikke at vi på det tidspunkt vidste, at Bourdieu allerede i januar 2002 ville afgang ved døden og at Staf Callewaert efter 22 år som professor ved Københavns Universitet i juni samme år ville gå på pension. Men i en situation, hvor det med sikkerhed ikke længere kunne forventes, at Pierre Bourdieu ville tage nye diskussioner op og videreføre og udvikle sine argumenter, og hvor miljøet omkring Bourdieu-netværket på KUA, ikke længere kunne regne med Stafs stadige insisteren, viste Hexis sin berettigelse, som en samlende kraft for alle, der har en interesse i at arbejde for opfyldelsen af foreningens mål.

Status for Hexis 7 år efter stiftelsen er, at foreningen fra at have Bourdieu-netværket som omdrejningspunkt, er vokset og nu har medlemmer fra mange forskellige miljøer og institutioner. Hexis har udviklet sig til at blive et tværfagligt og tværinstitutionelt forum for den kritiske og konstruktive videreførelse af forskning i og diskussioner af samfundsforskning med inspiration hos Pierre Bourdieu.

Bogens berettigelse er, at den viser hvordan det i praksis kan lade sig gøre, at "oversætte" de mange teoretiske indføringer i Bourdieus univers, til empiriske forskningsprojekter i praktisk form. I den forstand udgør bogen en komplettering af de mange indføringer i Bourdieus arbejder, og i den sammenhæng også til Bourdieus egne bøger, der i mange tilfælde ikke er specielt meddelsomme, når det kommer til at klarlægge, hvordan det empiriske arbejde egentlig gik for sig. Bogen kan således læses som en introduktion til Bourdieu – denne gang med det empiriske arbejde som omdrejningspunkt.

En af bogens ambitioner er, ikke alene at præsentere forskningsprocessen, men også at diskutere og gengive nogle af de centrale overvejelser og de problemer, der har været gjort i de enkelte forskningsprojekter. En anden ambition er, at vise praktiske eksempler på den mangfoldighed af samfundsmæssige praksisformer, der meningsfuldt lader sig dissekere med den skarpe skalpel, som Bourdieus værktøjskasse blandt andet består af.

Som sådan retter bogen sig mod studerende og medarbejdere ved universiteter, CVU'ere og professionshøjskoler, der kunne have lyst til at tage på tur i Empirien med Bourdieu – og i nogen grad også Foucault - som guide.

Om de enkelte bidrag

Nogle af artiklerne er forsynet med både noteapparat og litteraturliste, mens andre af bogens bidrag henviser til de publikationer, der har været udgangspunkt for artiklen. I de fleste tilfælde vil disse kunne findes på nettet. I de tilfælde hvor dette ikke er tilfældet, er der henvisninger til, hvor de kan findes.

I bogens første bidrag ”Hvordan kan det være, at...? Om videnskab, reflektivitet og anvendt fornuft” tager **Staf Callewaert** tråden op fra sin artikel ”Om det der (måske) savnes i dansk pædagogisk forskning”, der 10 år inden, i 1994, blev bragt i Dansk Pædagogisk Tidsskrift (Genoptrykt i *Videnskab & engagement* 2002. Hexis – Forum for samfundsvidenskabelig forskning og Forlaget PUC, Viborg Seminariet). Artiklen rettede en skarp kritik mod dansk pædagogisk forskning for at være for anvendelsesorienteret, et problem der havde at gøre med forskningens tætte bånd til institutioner og interesseorganisationer i det pædagogiske praksisfelt. For megen pædagogisk forskning handler om at løse problemer, gøre tingene bedre etc., og forsømmer at studere, hvordan tingene faktisk er. Med den ti år gamle kritik som udgangspunkt bad Hexis Staf Callewaert udfolde sine synspunkter i et af foreningens arrangementer om, hvad videnskab er og bør være, også set i relation til den slags politisk og anden form for engagement, der ofte er på spil i det pædagogiske felt. I den forstand kan artiklen læses som en præambel for bogens øvrige bidrag.

Bogens første empirisk forankrede bidrag, der samtidig er det første af fire bidrag, der har uddannelsessystemet som empiriske udgangspunkt til fælles, er artiklen ”Fordelinger og fordoblinger – et studie i kønskonstruktioner og social læring i pædagoguddannelsen”, hvor undersøger **Peter Møller Pedersen**, Udviklingschef på CVU Midt-Vest, hvordan køn som socialt fænomen konstrueres og reproduceres i pædagoguddannelsen. I artiklen, der er baseret på hans Ph.d.-afhandling, udgøres det empiriske grundlag for de præsenterede analyser af 16 studerende på pædagoguddannelsen, der er blevet interviewet på forskellige tidspunkter i uddannelsesforløbet. Baggrunden for undersøgelsen er ønsket om at generere nuancerede og praksisnære begreber om, hvordan køn virker eller ikke virker strukturerende for pædagogstuderende læreprocesser som et opgør mod de essentialistiske kønsopfattelser, der præger debatten og kampagner om mænd og kvinder i pædagogiske arbejde. Derfor har det været en central pointe, at analysere køn som forudsætning for og som en del af de studerendes sociale læring under pædagoguddannelsen.

Søren Gytz Olsen, der er rektor på Viborg Seminariet (pædagogseminarium), tager i artiklen ”Rekruttering og reproduktion. – Om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen” afsæt i sin ph.d afhandling, og diskuterer her med pædagoguddannelsen som case, hvordan man som person håndterer de vilkår og muligheder, som gives i tilknytning til valg af uddannelse. Tesen er, at pædagoguddannelsen ikke alene består af de regulativer som defineres af staten, eller de fag, som man beslutter skal indgå for at man opnår en titel som pædagog, men at alt dette spiller sammen med *den sociale slægt-og livshistorie* som former den enkelte brugers habitus, ligesom de agenter som henholdsvis er i domænet eller træder ind i domænet og igennem de strategier de iværksætter og den kamp der stadig pågår, skaber og omskaber uddannelsen. Empirisk er afhandlingen og artiklen baseret på en triangulering af spørgeskema, interviews, klasserumsobservation og studier af nogle af de undervisningsmidler, de pædagogstuderende bliver præsenteret for.

Artiklen ’Studiekulturer og social baggrunde på lange videregående uddannelser’ diskutere **Jens Peter Thomsen, Peter Engelbrekt Pedersen** (begge ph.d.- studerende på henholdsvis RUC og DPU) og

Thomas Lejre (Fuldmægtig på RUC) forskellige forståelser af ”Social arv” og den måde dette begreb operationaliseres i den danske socialforskning. Artiklen synliggør, igennem en præsentation af en multipel korrespondanceanalyse, at et relationelt perspektiv på problemstillingen om social arv og social reproduktion kan give nye indgangsvinkler til at forstå samfundsforandringer. Analysen peger f.eks. på, at socialforskningens klassifikationsystemer er dårligt rustet til at synliggøre opkomsten og den stigende sociale betydning af nye erhvervs kategorier, som konsulenter, medierådgivere samt kommunikations og HR-medarbejdere.

Det sidste bidrag, der har uddannelsessystemet som sit empiriske udgangspunkt, udgøres af artiklen ”Findes den gode erhvervsuddannelse?” af adjunkt ved DPU, **Peter Koudahls**. I artiklen, der er baseret på hans Ph.d.-afhandling, demonstrerer det, hvordan anvendelsen af Bourdieus feltanalyse på et konkret udsnit af det danske uddannelsessystem, kan give helt nye og overraskende forståelser af, hvilke dynamikker og interessestridigheder, der er afgørende for, hvordan det overhovedet er muligt at tænke og tale om uddannelsessystemer på – i dette tilfælde erhvervsuddannelserne i Danmark. Den historiserende feltanalyse viser, at det didaktiske princip om vekseluddannelse, der i mange sammenhænge blive fremhævet som erhvervsuddannelsernes ”adelsmærke”, i en feltoptik er selve omdrejningspunktet de stadig pågående stridigheder om hvad erhvervsuddannelserne skal, kan og må. I den anden del af artiklen præsenteres resultaterne af en undersøgelse blandt næsten 1300 erhvervsuddannelseselever. Anvendelsen af korrespondanceanalyse har givet mulighed for, at differentiere blandt den sammensatte gruppe af unge, som eleverne udgør. Analysens perspektiveres i forhold til det af regeringen fremsatte krav om, at 95% af de unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse, og at det er erhvervsuddannelsernes opgave at løfte opgaven for de 20-25%, der i dag ikke får sig en ungdomsuddannelse.

I artiklen ’En skitsering af genesen af det retlige felt i Danmark’ argumenterer lektor **Ole Hammerslev** fra SDU i forlængelse af Bourdieu og Dezalay for brugen af en såkaldt ’relationel biografisk’ metode til studier af felters opkomst. Metoden, der ligger vægt på at synliggøre sammenspillet imellem samfundsmæssige forandringer og enkeltpersoners habituelle strategier, bruges i artiklen til at synliggøre den betydning importen af international kulturel og social kapital har haft for dannelsen af et retligt felt i Danmark. Empirisk tages der afsæt i skriftlige historiske kilder og analysen viser hvordan politiske og sociale interesser havde stor indflydelse på opkomsten af det vi i dag betragter som en neutralt retssystem med en objektiv retlærer.

I artiklen ’Om feltanalytiske interview i analyser af aktivering’ diskutere forskningsassistent ved Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier ved KU, **Jens Arnholtz Hansen**, hvordan ’feltanalytiske interviews’ kan bruges til at analysere den sociale betydning af forandringer i velfærdsfelter. Artiklen, der har udgangspunkt i et kandidatspeciale, er empirisk funderet på interview med ledige i aktivering og observationer af de aktiveringsforløb, de udsættes for. Analyserne af det empiriske materiale viser, når det sættes i sammenhæng med en historisk feltkonstruktion, at den danske beskæftigelsespolitik har ændret rationale: Fra at handle om at få de arbejdsløse i arbejde, til at handle om at få de arbejdsløse til at forstå, at de må ’klare sig selv’.

I ’Sociale handlinger og rituelle handlinger’ diskuterer Forskningsadjunkt ved KU, **Kate Østergård** på baggrund af sin ph.d.-afhandling, der har udgangspunkt i et casestudie af Ramadan-ritualer Marokko, hvordan Bourdieus praksisteori kan inspirerer ritual teori. Med fokus på de problemstillinger specielt Islam har rejst indenfor ritualteorier, præsenterer artiklen en meget nuanceret diskussion af hvordan Bourdieus teorier kan bidrage til en udvikling af forståelsen af ritualer, men samtidig også må suppleres hvis det specifikke ved ritualer skal kunne begribes.

I artiklen ’Klinisk kontrolleret forsøg som styrende for en onkologisk medicinsk habitus’, der er den første af fire artikler, der har sundhedsvæsenet som empirisk udgangspunkt, problematisere **Stinne Glasdam**,

lektor ved CVU Øresund, det reelle indhold bag retorikken om inddragelsen af pårørende kraftbehandlingernes arbejde. Artiklen, der er skrevet med udgangspunkt i hendes ph.d.-afhandling, viser ved at sammenholde den historiske konstituering af den onkologiske klinik med en række længerevarende interview med agenter i klinikken, at de forskellige agenttypers placering i og forståelse af kraftbehandlingen er kraftigt påvirket af deres sociale baggrund, og at homologien imellem de forskellige typer af læger, sygeplejersker og pårørende reelt betyder, at inddragelsen af de pårørende er kraftigt betinget af den sociale struktur i klinikken.

Kirsten Beedholm, der er underviser ved sygeplejeruddannelsen i Viborg/Thisted, tager i sit bidrag "Forandring og træghed i den sygeplejefaglige diskurs - at arbejde med Foucault som analytisk inspirator" fat på de metodiske problemstillinger, der er reuslattet af hendes arbejde med, at undersøge forandringer i den sygeplejefaglige diskurs. Artiklen, der har udgangspunkt i hendes ph.d.-afhandling, viser med afsæt i Foucaults vidensarkæologi og med inspiration fra Bourdieus måde at objektivere forskningsgenstanden på, hvordan arbejdet udvikler sig i en stadig dynamik mellem metodeudvikling og analyser/indhold, forstået på den måde at inspirationen fra Foucaults tænkning er afgørende for, hvilke spørgsmål, der kan stilles til materialet. Inden for sygeplejeforskningen er det meget almindeligt at sige, at forskningsspørgsmålet bestemmer metoden. Beedholms arbejder viser, at det omvendte også kan være tilfældet: Metoden bestemmer spørgsmålet – eller lidt mere nuanceret udtrykt: det teoretiske og analytiske blik bestemmer, hvorledes forskningsspørgsmålene konstrueres.

Bogens sidste bidrag er artiklen "Sundhedspleje og "særlige indsatser for svagt stillede børn og unge" – myte eller virkelighed?", der er skrevet af **Inga Axelsen**, der i mange år har arbejdet som sundhedsplejerske og som underviser på sundhedsplejerskeuddannelsen på (nu) CVU Øresund. I artiklen, der har udgangspunkt i forfatterens ph.d.-afhandling, viser hun, hvordan det, ved anvendelse af Bourdieus idé om socioanalyse, er muligt at gå fra en position som praktisk praktiker (sundhedsplejerske) til en position, hvorfra det er muligt at objektivere den praktik, man selv er deltager i. De konkrete resultater af arbejdet er, at når der indenfor sundhedsplejen tales om at yde assistance til nybagte forældre, sker der i praksis det, at forældre og børn klassificeres og bliver deltagere i en klassificering som betyder at den individuelle forælder bliver sit eget projekt. forældre, børn og unge, der ikke har konditioner og vilkår, eller "vælger" ikke at gøre som de dominerende gør, marginaliseres og at de svagest stillede forældre, børn og unge, de der er belastede af psykiske lidelser, af misbrug ikke deltager i de aktiviteter, der tilbydes. Tilbudet om assistance til nybagte forældre medvirker således til at cementere de eksisterende uligheder i forlængelse af en forståelse af socialisation, som grundlæggende har et individualistisk udgangspunkt.

God fornøjelse!